

## INGLIZ TILIDA NUTQ AKTINING ZAMONAVIY IFODA SHAKLLARI

**Dosmuhammedova Gulnoza**

Toshkent amaliy fanlar universiteti lingvistika yoʻnalishi 25-03 guruh magistri

### **Annotatsiya**

Mazkur maqolada zamonaviy ingliz tilida buyruq nutq aktining ifodalanish shakllari lingvistik va pragmatik jihatdan tahlil qilinadi. Nutq aktlari nazariyasining asosiy tamoyillari asosida buyruq mazmunini ifodalovchi til birliklarining kommunikativ xususiyatlari yoritilgan. Tadqiqot davomida imperativ gaplar, modal feʼllar, intonatsiya hamda kontekst orqali buyruq maʼnosining yuzaga chiqishi misollar yordamida tahlil qilinadi. Shuningdek, buyruq nutq aktining soʻzlovchi va tinglovchi oʻrtasidagi munosabatni shakllantirishdagi oʻrni ham koʻrib chiqiladi. Maqolada zamonaviy ingliz tilida buyruq mazmunining nafaqat toʻgʻridan-toʻgʻri, balki bilvosita usullar orqali ham ifodalanishi ochib beriladi. Tadqiqot natijalari ingliz tili pragmatikasi va nutq aktlari nazariyasini oʻrganishda muhim ilmiy manba boʻlib xizmat qiladi.

**Kalit soʻzlar:** buyruq nutq akti, imperativ gap, nutq aktlari nazariyasi, pragmatika, kommunikativ vazifa, modal feʼllar, ingliz tili, lingvopragmatika, bilvosita buyruq, til birliklari.

### **Аннотация**

В данной статье рассматриваются современные способы выражения речевого акта приказа в английском языке с лингвистической и прагматической точек зрения. На основе теории речевых актов анализируются коммуникативные особенности языковых средств, выражающих значение приказа. В ходе исследования с помощью примеров изучаются императивные предложения, модальные глаголы, интонация и контекст как средства выражения приказа. Также рассматривается роль речевого акта приказа в формировании взаимоотношений между говорящим и слушателем. В статье раскрываются как прямые, так и косвенные способы выражения приказа в современном английском языке. Результаты исследования могут служить важным научным источником при изучении прагматики английского языка и теории речевых актов.

**Ключевые слова:** речевой акт приказа, императивное предложение, теория речевых актов, прагматика, коммуникативная функция, модальные глаголы, английский язык, лингвопрагматика, косвенный приказ, языковые средства.

### **Abstract**

This article examines modern ways of expressing command speech acts in the English language from linguistic and pragmatic perspectives. Based on the theory of speech acts, the study analyzes the communicative features of language units that convey command meanings. During the research, imperative sentences, modal verbs, intonation, and contextual factors are investigated as the main means of expressing commands through various examples. The article also discusses the role of command speech acts in shaping the relationship between the speaker and the listener. Particular attention is paid to both direct and indirect ways of expressing commands in contemporary English. The findings of the study contribute to the development of English pragmatics and speech act theory and may serve as an important scientific resource for further linguistic research.

**Keywords:** command speech act, imperative sentence, speech act theory, pragmatics, communicative function, modal verbs, English language, linguopragmatics, indirect command, language units.

## **Kirish**

Til jamiyatdagi eng muhim aloqa vositasi bo'lib, insonlar o'rtasidagi muloqotni ta'minlaydi. Har bir muloqot jarayonida so'zlovchi o'z maqsadini amalga oshirish uchun turli nutq aktlaridan foydalanadi. Nutq aktlari insonning fikr bildirish, buyruq berish, iltimos qilish, maslahat berish yoki ma'lum bir harakatga undash kabi kommunikativ ehtiyojlarini ifodalaydi. Shu jihatdan buyruq nutq akti tilshunoslikning muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi.

Zamonaviy tilshunoslikda pragmatika va nutq aktlari nazariyasining rivojlanishi natijasida buyruq mazmunining ifodalanish usullariga bo'lgan qiziqish yanada ortdi. Ayniqsa, zamonaviy ingliz tilida buyruq nutq aktining turli lingvistik vositalar orqali ifodalanishi ilmiy jihatdan katta ahamiyatga ega. Buyruq nutq akti tinglovchini muayyan harakatni bajarishga undashga xizmat qiluvchi kommunikativ birlik sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu nutq akti imperativ gaplar, modal fe'llar, intonatsiya va kontekst yordamida yuzaga chiqadi.

Buyruq ma'nosi ingliz tilida nafaqat to'g'ridan-to'g'ri, balki bilvosita shakllarda ham ifodalanadi. Xususan, so'roq gaplar yoki yumshoq pragmatik konstruksiyalar orqali buyruq mazmunining berilishi zamonaviy ingliz tilining muhim kommunikativ xususiyatlaridan biridir. Bu esa nutq jarayonida muloyimlik, ijtimoiy masofa hamda kommunikativ madaniyatning muhim o'rin tutishini ko'rsatadi.

Mazkur maqolaning maqsadi zamonaviy ingliz tilida buyruq nutq aktini ifodalash vositalarini lingvistik va pragmatik jihatdan tahlil qilishdan iborat. Tadqiqot davomida buyruq mazmunini ifodalovchi grammatik birliklar, modal vositalar hamda bilvosita pragmatik shakllarning qo'llanish xususiyatlari o'rganiladi. Shuningdek, buyruq nutq aktining kommunikativ vazifasi va uning muloqot jarayonidagi o'rni misollar asosida yoritiladi.

Tadqiqotning nazariy ahamiyati nutq aktlari nazariyasi va pragmatika sohasidagi ilmiy qarashlarni boyitish bilan belgilanadi. Amaliy ahamiyati esa ingliz tilini o'qitish, tarjima jarayoni hamda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda ushbu tadqiqot natijalaridan foydalanish imkoniyati bilan izohlanadi.

## **Asosiy qism**

Til insonlar o'rtasidagi muloqotni amalga oshiruvchi eng muhim vosita hisoblanadi. Muloqot jarayonida so'zlovchi ma'lum bir maqsadni ko'zlagan holda turli nutq aktlaridan foydalanadi. Shunday nutq aktlaridan biri buyruq nutq aktidir. Buyruq nutq akti tinglovchini ma'lum bir harakatni bajarishga undash vazifasini bajaradi. Zamonaviy ingliz tilida buyruq mazmuni turli grammatik, leksik va pragmatik vositalar orqali ifodalanadi.

Nutq aktlari nazariyasi ilk bor John Austin tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, keyinchalik John Searle tomonidan rivojlantirilgan. Ushbu nazariyaga ko'ra, har bir nutq birligi nafaqat axborot yetkazadi, balki ma'lum bir kommunikativ vazifani ham bajaradi. Buyruq nutq akti direktiv nutq aktlari tarkibiga kiradi va tinglovchining xatti-harakatiga ta'sir ko'rsatishga xizmat qiladi.

Zamonaviy ingliz tilida buyruq nutq aktining eng asosiy ifoda vositasi imperativ gaplar hisoblanadi. Imperativ gaplar orqali buyruq, iltimos, maslahat yoki taqiq ma'nolari ifodalanadi. Masalan:

“Open the door.”

“Be careful.”

“Don’t touch this.”

Ushbu gaplarda fe’lning infinitiv shakli ega qo’llanilmagan holda ishlatiladi. Bu esa ingliz tilidagi imperativ konstruksiyalarning asosiy grammatik belgisi hisoblanadi. Buyruqning kuchlilik darajasi esa intonatsiya va kontekst orqali belgilanadi.

Bundan tashqari, buyruq ma’nosi modal fe’llar yordamida ham ifodalanadi. Ayniqsa, “must”, “should”, “have to” kabi modal birliklar buyruq yoki majburiyat ma’nosini kuchaytiradi. Masalan:

“You must finish the task today.”

“You should follow the rules.”

Bu kabi gaplarda buyruq bevosita emas, balki yumshoqroq shaklda ifodalanadi. Zamonaviy ingliz tilida aynan bilvosita buyruq shakllari keng qo’llanilishi kuzatiladi. Chunki muloqot jarayonida muloyimlik va pragmatik moslik muhim ahamiyat kasb etadi.

Buyruq nutq akti ba’zan so’roq yoki darak gaplar orqali ham ifodalanadi. Bunday holatda buyruq yashirin pragmatik ma’no orqali anglashiladi. Masalan:

“Could you open the window?”

“Would you mind helping me?”

Grammatik jihatdan ushbu gaplar so’roq gap hisoblanadi, ammo kommunikativ nuqtai nazardan ular buyruq yoki iltimos vazifasini bajaradi. Bu hodisa pragmatikaning muhim xususiyatlaridan biri sanaladi.

Zamonaviy ingliz tilida buyruq nutq aktining qo’llanishi ijtimoiy munosabatlar bilan ham chambarchas bog’liqdir. So’zlovchi va tinglovchi o’rtasidagi yosh, mavqe, rasmiylik darajasi kabi omillar buyruqning ifodalanish usuliga ta’sir qiladi. Masalan, rasmiy vaziyatlarda bilvosita buyruq shakllari ko’proq ishlatilsa, norasmiy muloqotda to’g’ridan-to’g’ri imperativ gaplar faol qo’llanadi.

Shuningdek, zamonaviy kommunikatsiyada buyruq nutq aktlari ommaviy axborot vositalari, reklama matnlari va internet tilida ham keng uchraydi. Reklama matnlarida buyruq shakli insonni harakatga undash vositasi sifatida xizmat qiladi. Masalan:

“Try our new product!”

“Join us today!”

Bunday konstruksiyalar tinglovchi yoki o’quvchini faol harakatga chorlaydi hamda kommunikativ ta’sirchanlikni oshiradi.

Demak, zamonaviy ingliz tilida buyruq nutq akti turli lingvistik vositalar yordamida ifodalanadi. Imperativ gaplar, modal fe’llar, intonatsiya, kontekst hamda bilvosita pragmatik shakllar buyruq ma’nosini yuzaga chiqarishda muhim rol o’ynaydi. Bu esa ingliz tilida buyruq nutq aktining murakkab va ko’p qirrali hodisa ekanligini ko’rsatadi.

## **Xulosa**

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy ingliz tilida buyruq nutq akti kommunikativ jarayonning muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Buyruq mazmuni turli lingvistik vositalar orqali ifodalanib, ular orasida imperativ gaplar, modal fe’llar, intonatsiya hamda pragmatik konstruksiyalar alohida o’rin egallaydi. Tadqiqot davomida buyruq nutq aktining nafaqat to’g’ridan-to’g’ri, balki bilvosita shakllarda ham keng qo’llanilishi aniqlandi.

Shuningdek, zamonaviy ingliz tilida buyruq ifodalash usullari kommunikativ vaziyat, ijtimoiy munosabatlar va muloqot madaniyati bilan chambarchas bog’liq ekanligi kuzatildi. Rasmiy muloqotda muloyim va bilvosita buyruq shakllari ko’proq qo’llansa, norasmiy nutqda oddiy

imperativ konstruksiyalar faol ishlatiladi. Bu esa pragmatik omillarning buyruq nutq aktini shakllantirishdagi muhim rolini ko'rsatadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ingliz tilida buyruq mazmunini ifodalashda grammatik vositalar bilan bir qatorda kontekst va intonatsiya ham katta ahamiyatga ega. Ayrim hollarda so'roq yoki darak gaplar ham pragmatik ma'no orqali buyruq vazifasini bajaradi. Bu holat zamonaviy ingliz tilining kommunikativ imkoniyatlari keng ekanligini tasdiqlaydi.

Mazkur tadqiqot natijalari ingliz tili pragmatikasi, nutq aktlari nazariyasi hamda lingvopragmatika sohalarini yanada chuqurroq o'rganishda muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu maqola ingliz tilini o'qitish jarayonida buyruq nutq aktining qo'llanish xususiyatlarini tushuntirishda ham amaliy ahamiyat kasb etadi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar**

1. John Austin. How to Do Things with Words. Oxford: Oxford University Press, 1962.
2. John Searle. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.
2. George Yule. Pragmatics. Oxford: Oxford University Press, 1996.
3. Stephen C. Levinson. Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
4. Herbert Paul Grice. "Logic and Conversation." In Syntax and Semantics, Vol. 3. New York: Academic Press, 1975.
5. Geoffrey Leech. Principles of Pragmatics. London: Longman, 1983.
6. Nurmonov A. Lingvistik pragmatika asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2008.
7. Mahmudov N. Til va nutq masalalari. Toshkent: Fan, 2013.
8. Safarov Sh. Pragmatika. Toshkent: Universitet, 2008.
9. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.